

در باره ادبیات داستانی

دفتر اول

پیشینه، نقش و اهمیت
داستان در زندگی انسان

ادبیات آذربایجان  محمد رضا سرشار

درباره ادبیات داستانی

دفتر اول

پیشینه، نقش و اهمیت داستان

در زندگی انسان

محمدرضا سرشار

ناشر: انتشارات کانون اندیشه جوان

طراح جلد: سعید ملک

چاپ اول: ۱۳۸۹ شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه

قیمت: ۲۵۰۰ تومان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات



کانون اندیشه جوان

سرشناسه: سرشار، محمدرضا، ۱۳۳۲ -

عنوان و نام پدیدآور: درباره ادبیات داستانی / محمدرضا سرشار،

مشخصات نشر: تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۹.

مشخصات ظاهری: ۱۴۱ ص. - ۲۵۰۰ ریال

شابک: دوره: 7-159-600-978 ج. ۱: 4-159-063-978

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا یادداشت: فهرست‌نویسی بر اساس جلد اول

مندرجات: دفتر اول، پیشینه، نقش و اهمیت داستان در زندگی انسان.

موضوع: داستان‌نویسی -- تاریخ.

رده‌بندی کدنگره: ۱۳۸۹ پ ۱۹/۳۴۹۱ PN

رده‌بندی دیوبی: ۸۰۸/۳

شماره کتابشناسی ملی: ۲۲۸۰۲۷۰

تهران: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۷۳۰۴۶۶ - ۸۸۵۰۳۴۴۱

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

پیشگفتار..... ۷

مقدمه..... ۱۳

الف) علاقه شاهان به داستان..... ۱۷

ب) علاقه توده مردم به شنیدن داستان..... ۲۳

ج) داستان در ادبیات کلاسیک ما و جهان..... ۷۳

د) نقش و اهمیت داستان در دوران معاصر..... ۹۵

نامنامه اشخاص..... ۱۰۹

نام کتب، داستانها، مقاله‌ها و نشریه‌ها..... ۱۳۱

پیشگفتار

یازده بهار است که سر برآوردن جوانه‌ها و شکفتن شکوفه‌ها، نهال کانون را به وجد آورده است. نهالی که ریشه بر باغ خردورزی دینی دارد و نگاه بر آسمان. می‌کوشد تا برای جوانان و دانشجویان سایه‌ای روح‌افزا بگستراند و بر پیکره‌اش، گوناگون و انبوه ثمر بنشاند.

در سال‌هایی که گذشته و می‌آید، میان کانون، جوانان، دانشجویان و اندیشه‌ورزان، پل‌ها و راه‌های بسیاری بنا نهاده شده و می‌شود.

مشاوره‌های دانشجویی، برگزاری نشست‌های گفتمانی و همایش‌ها ارتباط گسترده کانون با دانشجویان و تشکلهای دانشجویی سبب شده است تا هر سال، صدها گونه مشاوره به تشکلهای و گروه‌های دانشجویی، سخنرانی‌ها، مناظرات، میزگردهای متنوع و متعدد و از این دست فعالیت‌ها با استفاده از استادان و اندیشمندان در ساحت‌های گوناگون فکری، در کانون، برنامه‌ریزی و پایه‌گذاری گردد.

بررسی ویژگی‌های گوناگون اندیشه‌ها و افکار اندیشمندان ۷ و متفکران، موضوع‌هایی است که کانون آن‌ها را نیز در قالب

همایش‌های اندیشه‌شناسی پیگیری می‌نماید.

حلقه‌های اندیشه

جمعی از دانشجویان، در بازه‌ای از زمان، گرد هم آمده و با بهره‌گیری از استادان و مربیان باتجربه و اندیشمند، می‌کوشند تا پس از به سر آمدن دوره، در دانش و مهارتی که حلقه برای آن شکل گرفته است، خبره و زبده گردند.

سایت

www.kanooneandisheh.com

سایت کانون:

این سایت، پایگاه سازمانی و رسمی کانون به‌شمار می‌آید که آینه‌وار اخبار و برنامه‌های کانون را انعکاس می‌دهد.

www.bashgah.net

باشگاه اندیشه:

سایت باشگاه اولین گفتارنامه مجازی و بزرگ‌ترین بانک مقالات در ساحت مباحث فکری است. این سایت با برخورداری از بازدیدکنندگان بسیار، یکی از مؤثرترین پایگاه‌های فکری در فضای مجازی است.

کتاب

کانون تاکنون بیش از ۲۰۰ عنوان از پژوهش‌هایش را در پیکره کتاب منتشر کرده است. این آثار و پژوهش‌ها به ۱۴ ساحت اندیشه‌ای قدم نهاده و کوشیده‌اند تا برای خواننده جوان، روشنگر و پاسخ‌گو باشند.

خوانندگان کتاب‌های کانون سه سطح گوناگون را شکل

داده و آثار کانون برای این سه سطح نشر می‌یابند.

۱. جوان: کتاب‌هایی که در این سطح نگاشته می‌شوند، برای جوان سخن می‌گویند. جوان از آن روی که جوان است، میان ۱۸ تا ۲۴ بهار به عمر خویش دیده است و دست‌کم به میزان کسی که دبیرستان را گذرانده است، می‌داند و حقایق را دریافت می‌کند. او می‌تواند خواننده کتاب‌های جوان کانون بوده و محتوا، ساختار و نثر آن را پسند نماید.

۲. دانشجو: سخن‌سرایی برای دانشجو، آن‌که می‌پوید تا در ساخت خویش کاردان و کارشناس گردد، او که میان ۱۸ تا ۲۶ بار تقویم از روی تاریخ تولد او ورق خورده است، او که دانشگاه و استاد و تشکل و نشریه و ... را درک کرده است، سخن‌سرایی برای او آرمان کتاب دانشجوی کانون است.

۳. اندیشه: کسی که پویایی فکری خویش را تعالی بخشیده و بر فرازهایی فراتر از کارشناسی قدم نهاده است، کمتر از ۲۸ بار به گردش مهر مسافر بوده است و در جاده برزخ خبرگی و خامی، آستان خبرگی را پیش رویش یافته است، می‌تواند خواهان و خواننده کتاب‌های اندیشه کانون قرار گیرد.

صفحات پیش روی به قلم فاخر نویسنده نام‌آشنای کشورمان جناب آقای محمدرضا سرشار شما را به تفریحی ادیبانه می‌برند که در رهگذر آن نظاره‌گر منزل‌گاه‌هایی چون پیشینه، نقش و اهمیت داستان در زندگی انسان از منظر نقد و بررسی خواهید بود.

این اثر، دفتری است از سلسله کتاب‌های ارزشمند «درباره ادبیات داستانی» به قلم این مؤلف. مجموعه‌ای بالغ بر بیست جلد، که به تفکیک، به مهم‌ترین و مبنایی‌ترین مسائل و عناصر مربوط به سه شاخه «ادبیات داستانی»، «ادبیات کودکان و نوجوانان» و «نقد ادبی» می‌پردازد.

این آثار، در عین کوچکی، با مد نظر قرار دادن همه جنبه‌های مهم و مورد لزوم مباحث مطروحه، بر آن است که عمق و جامعیت موضوع را حفظ کند. در نتیجه فرهیختگان عرصه‌های مورد اشاره — اعم از مدرسان، منتقدان ادبی و نویسندگان — نیز می‌توانند مخاطبان آن باشند. همچنین بیان ساده و روان و همه‌فهم مسائل، این مجموعه را قابل استفاده علاقه‌مندان به ادبیات، ادب‌جویان و دانشجویان رشته ادبیات می‌سازد. بی‌پیرایگی مطالب، پرداختن به حاق موضوع مورد بحث و خودداری از ورود به بحث‌های حاشیه‌ای، همچنین تفکیک مطالب در قالب کتاب‌های جداگانه، سبب کوچکی و کم‌حجمی مجلدهای این مجموعه شده است، که این امر به نوبه خود می‌تواند مطلوب خوانندگانی باشد که فرصت، حوصله یا امکان مالی کمتری برای مطالعه یا خرید آثار حجیم و سنگین دارند؛ و در ضمن، برای این افراد آزادی انتخاب بیشتری فراهم آورد.

تفاوت دیگر این مجموعه با مجموعه‌های به ظاهر مشابه، در غیر انفعالی بودن، و داشتن جنبه تحلیلی و انتقادی نسبت به

مقوله‌های مطروحه، و طرح جنبه‌های مختلف (مثبت و منفی) مسئله - در کنار هم - است.

امید که این کتاب‌های کوچک بتوانند به سهم خود، نقشی مؤثر در شکل‌گیری و پیشبرد ادبیات متعهد پیشرو بومی در کشور ما ایفا کنند.

در صورتی که نقدها و پیشنهادهای خویش را به ما هدیه نمایند، ما را در مسیری که می‌پیماییم، راهنما گشته و تکامل می‌بخشید.

کانون اندیشه جوان

«داستان» و «داستان‌گویی» پدیده‌ای است که پیشینه آن، به قدمت پیدایش زبان و گویایی آدمیزاد است. آن‌چنان که، تقریباً هیچ قوم و ملت کهنی را نمی‌توان یافت که دارای داستانها و حکایت‌های مذهبی، حماسی، اجتماعی، مذهبی و امثال آنها نباشد.

«گروهی، قصه را بر تفکر، مقدم می‌دانند؛ و به عبارت بهتر، قصه‌گویی را مرحله ابتدایی تفکر انتزاعی می‌شمارند؛ و می‌گویند: اولین اقوام انسانی، تفکر را نه با کمک مفاهیم و تصورات، بلکه با تصاویر شاعرانه انجام می‌دادند. مطالب خود را به صورت داستان نقل می‌کردند؛ و با خط هیروگلیف می‌نوشتند.»^۱

گفته می‌شود: «یکی از مهم‌ترین خاستگاه‌های نخستین قصه‌ها، اعتقادات دینی و مذهبی بشر است. بیشتر قصه‌ها و افسانه‌های دوران باستان، ریشه در باورهای دینی بشر دارد.

۱. ارنست کاسیرر؛ فلسفه و فرهنگ؛ مطالعات و تحقیقات فرهنگی؛ چاپ اول؛ ۱۳۶۰؛ ص ۲۱۶.

حتی در قصه‌های سرگرم‌کننده و غیردینی، رنگ و صبغه اعتقادات مابعدالطبیعی بشر، در قالب خدایان افسانه‌ای، نمودار شده است.

ویل دورانت، مورخ "تاریخ تمدن"، در مجلد ۱، ص ۳۸۳ این کتاب، آورده است: «داستانهای لذت‌بخش آفرینش، فریب‌خوردن آدم و توفان نوح، از سرچشمه افسانه‌های بین‌النهرین گرفته شده، که ریشه آنها به سه‌هزار سال قبل از میلاد و بیشتر از آن، می‌رسد.»

«یشتهای اوستا، حاوی قطعاتی از باستانی‌ترین اسطوره‌های حماسی کشور ماست. (سنت زرتشتیان، عصر وی را حدود ۶۰۰ سال قبل از میلاد می‌داند؛ و غالباً خاورشناسان، قرنهای ۶ و ۷ ق.م. را یاد می‌کنند).»

پدران و اجداد ما که در جنگلها و صحراها و بیابانها زندگی می‌کرده‌اند و کار عمده روزانه‌شان، شکار و احیاناً پرورش حیوانات اهلی بوده است، روزها پس از فراغت از اشتغالات روزانه و احیاناً جنگ و ستیز با ایلها و اقوام همسایه. گرد هم می‌نشستند و درباره خدایان و کارهای روزانه و دیده‌ها و شنیده‌ها و عقاید خود، داستانسرایی می‌کرده‌اند. همچنان‌که، از ابتدای آفرینش، مادران نیز برای سرگرم کردن و گاه خواباندن کودکان خود، از داستان سود می‌جسته‌اند.

«ما با ادبیات درخشان و شگفت‌آوری در تمدن مصر مواجه می‌شویم. امروزه آنچه از این ادبیات به دست ما رسیده، به خط

مقدس نگاشته شده است. این آثار، اغلب از قبور اهرام و یا کتابخانه‌هایی به دست آمده، که در آنها کوزه‌های عنواندار و محتوی طومارهای پیچیده پاپیروس وجود داشته است. در یکی از کوزه‌ها که از کتابخانه متعلق به دوهزار سال قبل از میلاد به دست آمده، قدیمی‌ترین شکل قصه "سندباد بحری" به دست آمده است.»

«سنت مصری هنر داستان، بی‌تردید از اوایل هزاره دوم پیش از میلاد مسیح آغاز شده و در دوره باستان، تا قرن سوم میلادی، یعنی بیش از دوهزار سال ادامه داشته است. از میان داستانهای کهن مصری، می‌توان از سه داستان یاد کرد؛ که به تخمین مصرشناسان، بین دوهزار تا هزار و پانصد سال پیش از میلاد، روی پاپیروس نوشته شده‌اند. داستان اول، قصه جادوگری را باز می‌گوید که مردی زن او را از راه به در می‌برد. جادوگر، با موم، تمساحی می‌سازد. و تمساح جادویی، مرد فاسق را، به هنگامی که او در روضخانه شنا می‌کند، می‌کشد، و به سزای عمل زشتش می‌رساند.

در داستان دوم، یکی از خدمتکاران دربار، گردن‌آویز مرمهرین ماهی شکلی را، از روی سهو، در دریاچه قصر می‌اندازد. جادوگری، آب دریاچه را می‌خشکاند، و گردن‌آویز را پیدا می‌کند.

شخصیت اصلی داستان سوم، جادوگری است که می‌تواند ۱۵ سر حیوانات را از تن جدا کند، و باز روی تنشان بچسباند، و

زنده‌شان سازد.»

«تاریخ تمدن بابل، به بیش از بیست قرن قبل از میلاد بازمی‌گردد. از بابلیان، آثار ارزشمندی در شوش، نینوا و بابل کشف گردیده است. از جمله این آثار، لوحه‌های سفالین کتابخانه آشور بانیپال در نینوا می‌باشد. از میان این لوحه‌ها، داستانهای معروف بابلی در باب خلقت و آفرینش جهان [هفت لوح سفالین؛ که هر روز از آفرینش بر یک لوح است]، خلق آدم، [و] توفان نوح، یافت شده است.»^۱

یونانیان قدیم، فرزندان خود را از کوچکی به حفظ کردن داستانهایی از الیاد، هومر و اودیسه وادار می‌کردند. اشارات افلاطون در «جمهوریت»، دال بر این است که داستان و افسانه‌گویی برای بچه‌ها، در یونان باستان، امری کاملاً عادی و رایج بوده است.

مجموعه‌ای از قصه‌های جادوگران، که تاریخ آن به حدود چهارهزار سال پیش از میلاد مسیح^۲ می‌رسد، از تمدن مصر باقی مانده است. افسانه سومری «گیلگمش»، متعلق به هزار و چهارصد سال پیش از میلاد مسیح است. در چین، نوعی از داستان، از هزار سال قبل از میلاد مسیح، وجود داشته است.

۱. محمدتقی ملبوبی؛ تحلیلی نو از قصص قرآن؛ امیرکبیر؛ چاپ اول: ۱۳۷۶؛ ص ۷، ۲۹، ۳۱، ۳۲، ۴۵، ۷۴ (با تلخیص و ویرایش).